

Література:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: моногр. / Олександр Іванович Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / К.С. Горячева. – К.: НАУ, 2006. – 17 с.
3. Картузов Є. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №8. – С. 172–181.
4. Кравчук Н.Я. Фінансова безпека: навч.-метод. посіб. / Н.Я. Кравчук, О.Я. Колісник, О.Ю. Мелих. – Тернопіль: Вектор, 2010. – 277 с.
5. Чеберяко О.В. Структурні елементи системи забезпечення фінансової безпеки підприємства / О.В. Чеберяко, М.А. Кривовяз // Ефективна економіка. – 2015. – №10.

e-mail: lv.ch@sfs.gov.ua

Міклашевський Т.Б., *головний державний інспектор відділу моніторингу доходів та обліково-звітних систем Червоноградської ОДПІ ГУДФС у Львівській обл.*

ОПОДАТКУВАННЯ СПОЖИВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Miklashevskiy T.B., *Chief Inspector of Department of Monitoring Revenues and Accounting and Reporting Systems of Chervonohrad USTI, SFS in Lviv region*

TAXATION OF CONSUMPTION AS AN INSTRUMENT BUDGET REVENUES AND REGULATION OF ECONOMY

Проголошення незалежності держави започаткувало в Україні процес побудови ефективної соціально-орієнтованої ринкової економіки. Це був період становлення податкової системи, в основу якої було покладено класичну схему податків, характерну для країн із розвинутою економікою. Її застосування в умовах перехідного періоду призвело до виникнення низки суттєвих проблем: збільшення кількості збиткових підприємств, зростання масштабів безробіття, погіршення соціально-економічна ситуація в країні. Причини цього полягали в тому, що податки розглядалися виключно як інструмент наповнення державного бюджету, а їхня регулююча та

стимулююча роль була зведена до мінімуму. З відновленням економічного росту проблеми використання податків у державному регулюванні економіки так і не були вирішені.

В сучасних умовах механізм стягнення податків і виконання доходів бюджету є гальмом у розвитку економічних відносин і підприємницької ініціативи. Слепе копіювання податкової політики, спрямованої на максимальне вилучення доходів господарюючих суб'єктів за мірками країн з високим рівнем життя, позбавляє національну економіку джерел економічного зростання. Існують значні проблеми і при справлянні податків на споживання. Нездатність органів державної влади ефективно використовувати фіскальний потенціал податків на споживання в поєднанні з нестабільністю податкової політики призвели до появи значних негативних наслідків їхнього використання. Зважаючи на це, питання підвищення ролі податків на споживання як важливого джерела наповнення бюджету і, водночас, дієвого інструмента регулювання соціально-економічного розвитку залишаються актуальними і в наш час.

Вагомий фіскальний та регулюючий потенціал податків на споживання завжди притягував до себе увагу як представників економічної науки, так і практиків. Проблемами функціонування податків на споживання свого часу займалися Ф. Лассаль, М. Фішер, А. Лаффер. Вказаний напрям дослідження відображений у працях сучасних науковців М. Теліщук, І. Русакової, І. Сидор, В. Суторміної, В. Федосова, О. Шитрі, А. Крисоватого, В. Горина і багатьох інших. Втім, більшість наукових розвідок торкаються проблем удосконалення теорії та практики справляння податку на додану вартість як найважливішої складової податків на споживання, тоді як дискусійні моменти практики функціонування специфічних акцизів залишаються без належної уваги.

Роль податків на споживання як інструментів фіскального наповнення дохідної частини Державного бюджету важко переоцінити. Так, загальна частка податку на додану вартість та акцизного податку в загальному обсязі податкових надходжень до Державного бюджету України в 2016 р. сягає 62,6 відсотка (46,3 та 16,3 відсотка відповідно). Задовольняючи інтереси фіску, як зазначає І. Сидор, податки на споживання виконують також і регулюючу функцію, зачіпаючи різні сторони діяльності суб'єктів господарювання; а також безпосередньо впливають на обсяги споживання това-

рів (послуг) через рівень цін на них, зачіпаючи при цьому інтереси широких верств населення [6, с. 125].

Важливою особливістю податків на споживання є те, що вони дають змогу встановити чітку залежність між платоспроможністю платника та рівнем його податкового навантаження. Платоспроможність індивіда для цілей оподаткування визначається насправді не рівнем одержаного доходу, а тим, як він використовує дохід, розподіляє його між споживанням і заощадженням. Споживання товару чи послуги свідчить про можливість і бажання індивіда розпоряджатися своїм доходом, тобто про готовність платити. Отже, чим більше індивід споживає і, відповідно, чим менше заощаджує, тим вища його платоспроможність. Отже, ті індивіди, які більше споживають і менше заощаджують мають нести більший податковий тягар і навпаки, для економнішого та схильного до заощаджень індивіда податковий тягар має бути меншим.

Податки на споживання надають певні зручності і щодо фіскальної техніки, адже чисельність платників порівняно обмежена і контрольована. Відтак, справляння і контроль надходження податків на споживання не вимагає розширення податкового апарату. Водночас, з фіскальних позицій тільки через акцизи і мито можна одержати податок з незаможного населення, залучаючи таким чином його до формування доходів держави. Щодо заможних верств населення, то із збільшенням їхнього доходу податко-спроможність зростає не пропорційно зростанню, а прогресивно. Непрямі податки сплачують навіть іноземці, які проїздом відвідують країну та живуть недостатньо довго, щоб потрапити під пряме оподаткування їх доходів. Завдяки непрямим податкам держава може впливати на структуру народного споживання, впливаючи на ціну того чи іншого продукту. Цей вид оподаткування має і ряд політичних переваг, які полягають у приховуванні величини податку, відсутності усвідомлення сплати, неможливості перевірки співвідношення оподаткування.

Аналіз місця акцизного податку у системі інструментів фіскальної політики держави показує, що незважаючи на досить незначний досвід його використання, в Україні впродовж останніх років цьому виду податків на споживання відводиться дедалі більша роль у формуванні доходної частини зведеного бюджету та в регулюванні відповідних сегментів споживчого ринку. Така тенденція є об'єктивною реакцією на гостру фінан-

сово-економічну кризу всередині країни, в якій податки на споживання складають основу бюджетної системи [4, с. 214].

Протягом останніх років ставки акцизного податку в Україні поступово збільшувалися, що в першу чергу обумовлюється необхідністю наповнення дохідної частини бюджету. Адже, з одного боку, як державний регулятор відносин між платниками податків і урядом система оподаткування повинна стимулювати розвиток бізнесу у країні, а з другого – виконувати суто фіскальну функцію, а саме формувати дохідну частину бюджетів різних рівнів, без яких не можлива державність. Таким чином, сприяючи динамічному зростанню економіки та, як наслідок, підвищенню конкурентоспроможності держави і збільшенню попиту, система оподаткування надає можливість отримувати доходи як державі, так і бізнесу [3, с. 61].

Проте, переслідуючи фіскальну функцію необхідно враховувати те, що регулююче значення акцизного податку має свої особливості в залежності від категорії підакцизного податку. Так, підвищення ставок акцизного податку на такі товари як алкогольні напої і тютюнові вироби крім додаткових надходжень до бюджету також частково обмежує обсяги споживання та негативний вплив даних товарів на населення. Втім, на думку В. Горина, такий зв'язок може бути предметом дискусії, адже підвищення акцизного податку, а отже, здорожчання підакцизної продукції провокує зростання обсягів споживання фальсифікату і збільшення смертності від алкогольних отруєнь [2, с. 135–136]. Щодо зростання ставок податку на пальне, то з одного боку, воно компенсує негативний вплив продуктів згорання на навколишнє середовище, а з іншого – призводить до збільшення собівартості продукції і, як результат, зниження купівельної спроможності населення та уповільнення темпів економічного зростання.

Податок на додану вартість є найважливішим з числа податків на споживання як за своїм фіскальним значенням, так і за впливом на процеси споживання. Він застосовується до всіх учасників виробничого ланцюжка незалежно від їх положення та має майже такий самий вплив на кінцеві ціни як і акцизний податок. Проте, витрати на перевірку правильності нарахувань та статусу платників ПДВ є меншими. Крім того, тягар збирання лягає переважно на підприємства, а не на державу.

Головним недоліком ПДВ є те, що фактичним платником даного податку є фізичні особи – кінцеві споживачі товарів та послуг. Таким чином,

як і будь-який інший податок з продажу, накладений на споживання життєво необхідних благ, ПДВ є регресивним податком і бідні сплачують більшу частину зі свого доходу порівняно із багатими. На думку В. Письменного, непродумані дії у царині оподаткування доданої вартості можуть негативно позначатись на процесах інвестування, а також стимулювати непродуктивне споживання [5, с. 56].

Вагомий вплив на ефективність ПДВ справляють податкові пільги. На думку І. Сидор, пільгове оподаткування доданої вартості переслідує дві ключові мети: стимулювання виробництва окремих груп товарів, виконання робіт або надання послуг та захист інтересів малозабезпечених верств населення [7, с. 14]. Пільговий режим оподаткування є ключовим атрибутом раціональної податкової системи, що побудована на засадах соціальної справедливості. З іншого боку, ПДВ є ціноутворюючим чинником, а тому різновекторний підхід до оподаткування або ж повне звільнення від нього є негативним фактором економічного зростання та передумовою цінкових диспропорцій. Закономірним є те, що зростання ціни, за якою товар чи послуга відпускається кінцевому споживачу буде настільки більшою, наскільки далі в технологічному ланцюжку перебувають звільнені від сплати ПДВ суб'єкти господарської діяльності. Пільгове оподаткування доданої вартості чинить також і зворотню дію на отримувача податкових пільг, який втрачає своє право на відшкодування сум ПДВ, перекладаючи їх в складі ціни продажу на покупців.

З огляду на властивості ПДВ щодо впливу його на ціноутворення, постає проблема числа податкових пільг, які знижують фіскальну ефективність податку на додану вартість та негативно позначаються на доходах бюджету. Попри скасування більшості пільг з ПДВ у 2005 р. в рамках ТПР і СЕЗ та припинення дії пільг з ПДВ за галузевими програмами, обсяг пільг (включаючи операції, звільнені від оподаткування та звільнені від сплати податку) все ще залишається значним. Однак, як зазначає В. Горин, огульне скасування усіх пільг з ПДВ у сучасних умовах може не лише не принести додаткових надходжень до бюджету, але й значно зашкодити розвитку окремих галузей економіки [1, с. 122]. Зважаючи на це, до питання впровадження чи скасування пільг з оподаткування слід підходити виважено. Сфера їх застосування не повинна набувати стабільного регулюючого потенціалу, поширюватися лише на пріоритетні сфери економіки держави, найбільш соціально значимі товари та послуги, а також ті

операції, оподаткування яких, з огляду на специфіку їх здійснення, є необґрунтованим. Пільговий режим оподаткування ПДВ слід здійснювати на засадах оптимізації рівнів податкового тиску, бюджетного й авансового відшкодування сум податку, урізноманітнення механізмів пільгового оподаткування, розширеного застосування форм та методів податкових знижок.

Провівши аналіз податків на споживання в Україні можна дійти висновку що система непрямого оподаткування потребує подальшого реформування та вдосконалення, а саме:

- зменшення ролі податків на споживання в загальній структурі надходжень до Державного бюджету України;
- зміни розміру ставок в залежності від масштабу їх впливу на економічні показники;
- коригування переліку підакцизних товарів з метою розширення бази оподаткування та важелів регулювання;
- перегляду переліку товарів що підлягають пільговому оподаткуванню а також розміру пільг відповідно до економічних реалій сьогодення.

Література:

1. Горин В.П. Проблеми підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість / В.П. Горин // Галицький економічний вісник. – 2013. – Вип. 2. – С. 118–126.
2. Горин В.П. Проблеми сучасного акцизного оподаткування: фіскальні та соціальні наслідки / В.П. Горин // Наука молода. – 2004. – Вип. 2. – С. 133–136.
3. Данілов О.Д. Проблеми справляння акцизного збору та шляхи їх усунення / О.Д. Данілов, Т.В. Паєнтко // Фінанси України. – 2011. – №5. – С. 58–65.
4. Ільєнко Р.В. Податкова політика держави: виклики, завдання, перспективи / Р.В. Ільєнко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №4. – С. 211–216.
5. Письменний В. Податкова система України: сучасний стан і шляхи реформування / В. Письменний // Світ фінансів. – 2009. – №4. – С. 54–59.
6. Сидор І. Цінові аспекти податків на споживання: теоретична концептуалізація / І Сидор // Світ фінансів. – 2008. – №1. – С. 125–134.
7. Сидор І.П. Передумови та наслідки запровадження податку на додану вартість в Україні / І.П. Сидор, Т.М. Возняк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №4. – С. 11–16.